

1. (a lágernyik)

– Irkutzkba mennek – bök a lágerekapunál felsorakozó hús elítélt és hat ór felé Szalics.

Szindbád, Sild és Popescu az ablakhoz hajolnak. A három 58-as, vagyis politikai elítélt (valójában hadifogoly) nem tudja kivenni az indulók arcát. Zúzmarás, jégvirágos az üveg. Sild fújni kezdi belülről. Abbahagyja. Felelőtlenség elpazarolni azt a kis meleget, amit éjjel a pokróc alatt magába gyűjtött. A barakk mellett baktató Haritonov, a napos, meglátja őket, és int a segédnaposnak, hogy loccsantson az ivóvízből az ablakra. Zalewski, a segédnapos, káromkodik. Megszokásból.

Régebben két segédnapos kísérte a napost a konyhára, egyik hozta a kenyeret, másik a két kanna vizet. De aztán egy Zarifi nevezetű tadzsik, mikor a szomszédos laktanya előtt ástak árkot, bement az ott lévő szakszervezeti irodába és siránkozott, hogy a szomjúság miatt nem tudja teljesíteni a normát. Volt már korábban is lágernyik*, aki panaszt mert tenni, írtak itt levelet a lágereparancsnoknak, a város párttitkárának, az Ulan-Udéban lévő köztársasági kormányának, sőt magának a Papának** is, de, úgy hírlík, a panasztevő mindannyiszor a tajgamélyi E-32-es lágereben kötött ki, amely, ezt mindenki tudja, azonos a pokollal. Zarifit nem vitték el. Hanem a konyha ol-

* Elítélt a lágereben.

** J. V. Sztálin közkeletű elnevezése.

dalához hozzáépítettek egy árnyékszék formájú bódét, melybe beszereltek egy fali csapot: szabad használatra. (Azért bódéba, és azért a konyha falához, mert különben már novemberben befagyott volna a cső.) Zarifi rávetette magát a vízre. Másnap Szindbád és Sild vitte ki a hulláját a lágertemetőbe. (Szétrepedt a hólyagja.) Viszont a csap miatt már nem két, hanem csak egy kanna vizet visznek be reggel a barakkba, a kosár kenyérhez és a kanna vízhez pedig elég egy segédnapos.

Zalewski leoldja övéről az alumíniumbögrét, mer a vízből és az ablaküvegre önti. A jégvirág lepattan.

– Ők – folytatja Szalics, még mindig az elvonulni készülők-re utalva – nemsokára már Irkutszkban a Podgornaját seprik és virágot ültetnek a Szovjetszkaján, este meg olyan borscsot szürcsölnek – felemeli az ujját, mint a násznagy, amikor fontos részhez ér –, amiben levescsont főtt.

Levescsont – erre felkapják a fejüket. Mert az már *valami*. A komendánt, vagyis a lágéparancsnok néha lök egyet Lado-gának, a tábor szamojedjának (akinek ugatása kölyökkorában, legalábbis Miscsev, a veterán lágernyik emlékei szerint, a petárdapukkanáshoz hasonlított, de mára már meglágyult), és olyankor az elítéltek gyönyörűséges húscsafatokat képzelnek a csontra.

Szindbád Nyárligeten történt elfogása óta, tehát 192 napja nem evett húst. (Popescu 208, Sild 103, Szalics 3457 napja.) Fél liter levessel, 20 deka kásával és 60-75 deka (ahogy a szakács kése és Szindbád szerencséje hozza) kenyérrel kell beérnie naponta. Lágernyik csak úgy jut húshoz, ha *gyűjtővé* válik. Azok megeszik a patkányt, a bogarat, a fagyott gyomot a szögesdrót tövében, és elkapják Ladoga elől a csontot. És '41 telén, mikor Leningrádban és Moszkvában is úgy éheztek az emberek, hogy

a szülők gyermeküktől lopták el a falatot, itt, a lágertemetőben elhantolás előtt levágták a halottak kezét, azt is elropogtatták. De aki gyűjtővé válik, az meghal. Ezt törvényként vallják a lágerben. És valóban, nincs olyan hét, hogy legalább egy gyűjtőt ne tennének koporsóba. Igaz, két-három nem gyűjtő is erre a sorsra jut.

Az 1944 késő őszén a lágerbe érkezett magyarok közül már csak Szindbád él.

– Irkutzk! Ce frumos! Mindig te mondani, Irkutzk frumos. Frumos, vagyis, na, hogy csodálatos. Ezek nem mennek Irkutzk! Mennek Pervijplán, szart kiszedik csatorna! – dörren föl Szalics szavaira az oroszot még csak tessék-lássék beszélő Popescu. Szalics nem sértődik meg, mint egy tanár fordul az értetlen diák, Popescu felé:

– Figyeld az öltözéküket. Új buslátkabát* és vattanadrág van mindegyiken. Legalábbis kimosott, megvarrt. Az elsőn a buslát úgy ragyog, hogy elmehetne cobolyprém bundának. – Az erős túlzásra Szalics maga is elmosolyodik. – Az irkutzki kényes népség, nem szeret ágrólszakadtakat látni a városban. Meg a hatalomnak is vigyázni kell a látszatra! Hogy nézne ki, hogy a proletariátus nagy ünnepére ágrólszakadt nyomorultak díszítik fel a várost?

– Miféle okoskodás ez! – csattan föl Sild. – Mintha az irkutzkiak nem hallottak volna a lágerekről!

– Drága barátom! Teljesen más *tudni*, hogy embereket hurcolnak el „megjavítás” céljából kényszermunkatáborokba, és más *látni*, amint egy lágernyik kileheli a lelkét. Figyeld csak meg, a jó húsban lévőket választották ki. Akinek jó, annak lesz most még jobb!

* Rövid, meleg steppelt kabát.

„Akinek jó...” – ismétli magában Szindbád, és Zoréra, az ajtó mellett heverő szerbre pillant. Zore öccsét előző nap végezte ki a hasmenés.

– Mért most viszik őket? – kérdezi Sild. – Még tíz nap van május elsejéig. Kitakarítják a várost, és kezdhetik előlről.

– Tudhatnád – rázza Szalics a fejét Sild ostobaságára –, hogy az olyan kutya kemény tél után, mint az idei volt, a Bajkál jege áprilisban még járható, a zimnyik* azonban hamarosan riánásokkal lesz tele, akkor már nem szabad kockáztatni. Ha várának még pár napot, és a felmelegedés elindítaná a jégmozgást, hatalmasat kellene kerülniük: végig a tó déli partszegélye mentén Kultukig, és ott északra fordulni. Viszont ha időben átmennek a zimnyiken, rögtön az Angara forrásához jutnak, ahol egy fűthető raktárban megéjszakázhatnak, az Angara mellett futó út pedig egyenesen Irkutzkba vezet.

– Mennyire van innen a túlsó part? – kérdi Szindbád.

– Harminc kilométerre. Még ma el kell érniük, mert jégen éjszakázni, főleg ha feltámad a szél, halálos. ’20 januárjában egy egész fehér hadsereg fagyott meg ott.

„A jég tele volt hullákkal, holmival, rozzant járművekkel, mint valami északi Jerikó a sófárok rikoltása után” – ismétli magában Szindbád a láger politikai tisztjének szavait, mert demokráciaismeret órán az is beszélt az ellenforradalmárok pusztulásáról.

A napos üvöltve lép be. Eddig leszegett fejjel hallgatta az örök üvöltését, most végre ő is kiüvöltheti magát. A rabok lekászálódnak az ágyról. Megvető utálkozás tölti el a barakkot. A rabok undorodnak a napos hóbörgésétől („Lusta disznók, nem megyek miattatok szigorítottba, hogy dögölnétek meg, az anyá-

* Jégen át vezető közforgalmi út.

tok...”), a segédnapos dobkályha-rugdóságától, de ezeken a szá-
nalmas bohócokon kívül undorodnak még maguktól is, mert a
darabka kenyér miatt nem látják el a bohócok baját, pedig un-
dorodnak attól a darabka kenyértől is, amit mégis a világon a
legjobban szeretnek, és úgy vágnak rá, mint a megváltásra.

A mindenütt ott koslató Litvinovval feláll az osztóhármás.
Középen, a kenyereskosarat tartva Haritonov, balra, méretes
konzervdobozzal a kezében Zalewski, jobbra Litvinov.

A többi lágernyik félkörben az osztóhármás körül. Ha igaz-
gatta is a vattanadrágja szíját, ha vakarózott is (a vakarózás az
egyik, ha nem a legnagyobb élvezet a lágerben, külön metódu-
sa van), most mind meredten figyel a szertartást végzőkre. Ez
nem áhítatos, hanem gyanakvó figyelem. Haritonov csettint a
nyelvével, mire Litvinov kivesz a kosárból egy darab kenyeret.
Hajszálpontosan ekkor Zalewski is kivesz egy nevet tartalmazó
papírfecnit a konzervdobozból. Azért van erre szükség, mert
közelről megvizsgálva látható, hogy nem egyformák a kenyér-
darabok. Reggel, délben, este egyaránt 24 és fél deka kenyér jár,
a kenyérszelet azonban lehet 20, 22 vagy akár 25 dekás. És egy
deka különbségért ölnek a lágerben! Viszont abban az esetben,
ha a véletlen dönti el, melyik porciót ki kapja, hosszú távon ki-
egyenlítődnek a különbségek. Ezt mindenki belátja. De aki
kicsit kap, mégis lázong. Aki nagyot, az is, hogy azt higgyék,
kicsit kapott, és ne másszanak a nyakára a kuncsorgók. Min-
denki csalásra gyanakszik, lefizetésre, holott mindig új segéd-
napos van, és mindenki sorra kerül a segédnaposságban.

– Urbán! – kiáltja Zalewski, s a mindössze 52 napja érkezett
cseh elindul az adagjáért. Kimarja Litvinov kezéből, bedugja
a zubbonya alá, mint egy kis madarat, és a priccsén, a fal fe-
lé fordulva majszolni kezdi. Urbán még kezdő, ez látszik. Mert
egy kenyérdarabbal jóllakni nem lehet, ellenkezőleg, növeli az

éhséget. Kétféle megoldás kínálkozik: vagy összegyűjteni legalább két adagot, és csak akkor megenni, vagy evőpárost alakítani, vagyis összeállni valakivel, úgy, hogy reggel az egyik eszik dupla adagot, délben a másik, este megint az első, és így tovább. Dupla adag már képes kicsit megnyugtatni a gyomrot. Az első megoldás hátránya, hogy baj érheti közben a kenyeret: elázhat, elmorzsolódhat, ellophatják. A másiké, hogy az, aki este összegyűjtötte a kettőt, reggelre megbetegedhet, bekerülhet a gyengélkedőre, és akkor nem tudja megadni tartozását. Csak ha felépül. *Ha* felépül. Ezért az evőpáros a legbizalmasabb, legszorosabb kapcsolat a lágerben. Szindbád Silddel, Szalics Popescuval társult össze. Az evőpárosok csak a kenyéradagra szerződnek, a levesre és a híg kására nem, mivel azokból egy kannányit kellene megenni, hogy megérezze a gyomor. Ennek ellenére a levesért és a kásáért is ölni tudnának.

– Popescu – mondja most Zalewski. A román kimegy, s már állva enni kezd. Megteheti. A megállapodás szerint ma reggel ő gyűrheti le Szalics adagját.

Szindbád a húszas évek közepén egy eltűnt magyar lány után kutatott egy román tengerparti városban, ahol kapcsolatba került egy Constantinescu nevezetű miniszteri megbízottal, aki a Bulgáriától frissen megszerzett területek betelepítését végezte. Az ő kocsisa volt Popescu. Szindbád nem emlékszik rá, de a román olyan részletesen írta le a detektív akkori ruházatát, s amit az ügyről és a helyszínről mondott, annyira stimmel, hogy hajlik elhinni: valóban találkoztak. De van benne mégis egy kellemetlen kétely. Mert jó a memóriája, nem szokott arcokat elfelejteni.

Újabb nevek, újabb kenyérdarabok. Szindbád visszaül pricscsének szélére. Nyomja a deszka, mégsem dől le a szalma-

zsákra, mert ha benyit egy ór vagy egy nadzilátor*, ezért rögtön szigorítottba küldheti. De még ha gyűrött a szalmazsákon a pokróc, azért is. Néhány különösen kényes erre. Ha a lágernyik vállát vonja, pofákat vág, azzal nem foglalkozik, legfeljebb jól képen törli, de ha ráncot talál a pokrócon, akkor képen törli, belerúg és még szigorítottba is vágja. Szindbád pokrócán szokott ránc lenni. Amiről nem tehet. Ugyanis Szindbád priccse egy átjáróház. Az övé fölött van Raidis priccse, s a kiállhatatlan rigai lett direkt rálép a detektív ágyára, amikor felledül a sajátjára, ezzel akarja elúzni a helyéről. Ennek az az oka, hogy a lenti priccst elönyösebbnek tartják a fentinel, mivel lenn csak oldalról, míg fenn oldalról és fentről is sugározza a hideget a barakk. (Szindbádnak sokszor az az érzése, nem hőt tárolni, hanem hűteni építették a barakkot.) A fentiek, ha kiizzadva fekszenek le, januárban nemegyszer úgy ébrednek, hogy hajuk hozzáfagyott a párnához. (A „párna” egy összegyűrt rongy.) Szindbád nem tudja, mi a rosszabb, a másik gazembersége miatt a nadzilátor keze közé kerülni, vagy fagyott hajjal ébredni, de mivel minden lenti ragaszkodik pozíciójához, ő sem megy bele a cserébe.

Szindbád tenyerében méregeti a kenyéradagot. Nincs joga beleharapni.

– Sild! – harsan Zalewski hangja. Sild gyorsan kikapja Litvinov kezéből a kenyeret. És kikapja Szindbádéból is, az most neki jár. Szindbád örül. Egyrészt jobb megszabadulni a kísértéstől, másrészt, akinél kenyér van, az már eleve kiváltja mások dühét.

Szindbádot nem gyűlölik, vagyis nincs olyan állandó gyűlölöje, mint Sildnek, akit Zalewski és Kogan akar elemészteni.

* Munkavezető a lágerben.

Mert Sild, vagy ahogy a hivatalos papírokon szerepel: Шилд, valójában se nem Sild, se nem Шилд, hanem Schild. Mert német. Legalábbis Zalewski azt állítja, hogy biztosan az, mert ismeri, Sildéknek egy Tarnopol melletti lengyel faluban volt fűszerboltjuk, ezért beszél anyanyelvi szinten lengyelül, amit fel is használt: kimagyarázta magát az oroszoknál, hogy őt lengyel létére erőszakkal kényszerítették a Wehrmachtba. És ezzel megúsza a hadifogolytábor! Mivel azonban az oroszoknak nem szokásuk szabadon engedni azt, aki a markukba került, politikai alapon mégiscsak deportálták. Zalewski partizán bátyját megölte a Wehrmacht, ezért ő Sildet akarja megölni, és ezt rendre meg is mondja neki. Kogan zsidó, ez már elég ok, hogy Zalewski szövetségese legyen Sild ellen. Igaz, ő nem elpusztítani akarja, hanem valamiképp kieszközölni, hogy hadifogolytáborba vigyék. (Néha azért eltöpreng, ott vajon rosszabb lenne-e Sildnek, mint ebben a korrekciós lágerben.) Szólni a komendátnak nem mer, mert abból önmagára nézve jó nem származhat. A lengyel és a zsidó órákig tudják tárgyalni Sild ügyét, s rendre oda lyukadnak ki, hogy egy köztörvényessel kellene szövetkezni. De az nagyon veszélyes. Mert a köztörvényesek még a Wehrmacht-katonáknál is ördögibbek. Zalewski és Kogan szenvedélye ellentmondásos visszhangra lel a barakkban. A németeket az idezsupolt valamennyi népfajta utálja, ez hajlandóvá tenné őket, hogy segítsenek a két szervezkedőnek. Viszont annyi német nevű cseh, baltikumi, zsidó és volgai meg kazahsztáni német (akiket nem tartanak valódi németnek) van a lágerben, hogy a közvélemény nem veszi készpénznek Zalewski állítását. Ráadásul Kogan zsidó, és az oroszok nem kedvelik a zsidókat. Pláne nem a lengyeleket! (Bár néha jól megvannak mindkettővel, ahogy a körülmények adják). Igaz, a barakknak alig a harmada orosz, eme két nép iránti ellenszenv átragadt a többiekre. Ezért sokan

még örülnek is, hogy azok tehetetlenül füstölögnek. Persze, ez nem jelenti azt, hogy Sildet pártolnák. Kogan és Zalewski nagy egyetértése különben csak Silddel szemben érvényes. Zalewski „horgas orrú uzsorásnak” nevezi Kogant a háta mögött, aki, ha meghallja, „ostoba polákkal” vág vissza.

Szindbád terhesnek és veszélyesnek tartja a Silddel való szoros kapcsolatát, de nem tud szabadulni Sildtől, mert másik evőpartnert nem találna a Silddel való szoros kapcsolata miatt.

A többi barakk lakói mind elvonultak a lágerepítkezésre, de az egyes brigád még a barakkja előtt áll. Nadzilátorok, smaszszerek* jönnek-mennek. Elvileg Nyizsin nadzilátor az, aki a brigád munkára vezényléséről dönt, de jöhet más nadzilátor vagy őr is, aki elkezd dirigálni, és akkor nincs mit tenni, csinálni kell, amit mond.

Ozerov brigagyír** a korábbi napok ténykedésének megfelelően csoportokba rendezte az embereket. Kétszer öt fő, köztük Ozerov, a barakk bal oldalán áll, ők azok, akik valószínűleg az erdőirtásra mennek ki, a harmadik ötös az építkezésen fog dolgozni, és maradt még öt, köztük Szindbád, akik a felvonulásra készítenek dekorációt két napja, azt lehet gondolni, ma is ezt fogják feladatukul kapni.

Kilenc elmúlt, és az első brigád még mindig csak álldogál. Ha nincs dermesztő hideg, ez örömteli tevékenység. (Most igazán nem panaszkodhatnak, hajnalban még kemény mínuszokat mutatott a hőmérő, de már kisütött a nap, s zérus körül járhat a hőmérséklet.) Kevesebb energiát emészt fel, mint karnyi vastag gyökereket rángatni a fagyott földből. Viszont Szindbá-

* Lágereőrök.

** Az elítéltek közül választott vezető.

dék a dekorációs munkát a fűtött kultúrotthonban végezték.
És ott lenni jobb, mint itt.